

Csergő Zsuzsa–James M. Goldgeier

VIRTUÁLIS NACIONALIZMUS

A Varsói Szerződés megszuntekor a frissen függetlenné vált közép- és kelet-európai államok kormányai különböző utakat választhattak. Az egyik lehetőség szerint oly módon hangsúlyozhatták meglett szuverenitásukat, hogy megpróbálták megerősíteni a klasszikus értelemben vett nemzetállamukat (arra törekedve, hogy politikai határaikat egybemossák etnikai és nemzeti határaikkal), vagy pedig a felvilágosodás szavára hallgatva csatlakozhattak a fejlettebb nyugati államokhoz, egy demokratikus és pluralista Európában.

Az Európai Unió és a NATO keleti kibovítésének támogatói a taggá válás lehetőségével kecsegtették ezeket a kormányokat, hogy a poszt-nacionalista „európai” utat válasszák. Azon kormányok, melyek hagyományos nemzetállami tervezet kivitelezése mellett döntöttek – mint Slobodan Miloševićé Jugoszláviában, vagy Vladimír Mečiaré Szlovákiában –, büntetést és kiközösítést vontak magukra. Az olyan kormányokat viszont, amelyek tartózkodtak a nacionalista ambícióktól – mint például Magyarország, mely szerződésben is hajlandó volt elismerni határait Romániával –, meg is jutalmazták a nyugati szervezetekben való tagsággal, illetve a tagság közeli lehetőségével.

Ugyanakkor Európa szerte számos etnikai csoport ismeri fel, hogy nemzeti vágyaik megvalósítására az európai integráció biztosítja a legjobb lehetőséget. Bizonyos esetekben, mint a spanyolországi baszk és a britanniai skót, egy kialakult nemzetállamon belüli kisebbség látja a függetlenségről szövött álmai megvalósításának eszközét a mélyülő európai integrációban. Más esetekben maguk a kormányok törekszenek arra, hogy megteremtsék a határokon átívelő nemzetet. Magyarország esete ilyen, mely 1990 óta kormányzati intézmények és alapítványok egész sorát hozta létre avval a céllal, hogy a vele szomszédos országokban élő magyar lakosságot Magyarországhoz kapcsolja, és egyben úgy bátorítsa a magyar nemzetiség vállalására, hogy szülőföldjét ne hagyja el. A Határon Túli Magyarok Hivatala koordinálja ezen intézmények tevékenységét, a Magyar Állandó Értekezlet pedig a hazai és határon túli magyar vezetők közötti kapcsolatok erősítéséhez nyújt hivatalos keretet.

Ez az intézményes hálózat túlnyúlik a területi határokon, lehetőséget nyújtva egy újfajta nemzeti integrációra, melyet a magyar kormány „szerződéses nemzet”-nek nevez. Eszerint a külföldön élő magyarok számára lehetővé kellene tenni, hogy Budapestet tekinthessék kulturális központjuknak, Pozsonyt vagy Belgrádot államuk szerinti fővárosuknak, Kolozsvárt vagy Újvidéket pedig regionális központjuknak, és a sort lehetne folytatni. Bárcsak a szerbek, a horvátok és az albánok is hasonlóan valószínűleg meg saját nemzeti törekvéseiket.

A magyar politikai elit felismerte, hogy országa határait nem „virtualizálhatja” egyoldalúan. Ennek megfelelően az EU-tagságot szomszédai számára is kívánatosnak tartják. A magyar nemzeti stratégia feltételezések koherens rendszerére épül: ha Magyarország és összes szomszédai bekerülnek az EU-ba, akkor az meg fogja szüntetni az állampolgársággal járó jelenlegi korlátokat. Az EU például ösztönzi a közigazgatásban és az oktatásban a kisebbségi nyelvhasználatot, amit a magyar kisebbségek maguk is régóta próbálnak elérni, eddig mérsékelt sikerrel. Így egy decentralizált, a hatékony regionális együttműködést támogató EU-ban a magyar intézmények határokon átnyúlva tudnak majd működni, nem akadályoztatva a szomszédos országok nacionalista politikájától. Ám az EU nem virtuálisan gondolkodik: világossá tette, hogy minden felvételre váró ország ügyét egyéni elbírálásnak veti alá. Eddig nem voltak felvételi tárgyalások Horvátországgal, Ukrajnával vagy Szerbiával, ahol együttvéve több mint félmillió magyar kisebbség él. Mi több, Románia (hivatalos román adatok szerint 1,7 millió magyarral) sem tartozik azon országok közé, melyeket az EU-bovítés következő hulláma érinthet, és általános a vélekedés, hogy még sok év választja el az uniós csatlakozástól.

Ha Magyarországot felveszik az Unióba, és szomszédait nem, Magyarország szuverenitása gyengülni fog, és nagyívű nemzeti törekvései veszélybe kerülnek. A kormánynak az addiginál kevésbé lesz lehetősége a határokon túl élő magyarokkal való töredés kialakult módozatainak gyakorlására. El kell majd fogadnia az EU közös bevándorlási politikáját, és nem lesz lehetősége, hogy kétoldalú megegyezéseket kössön szomszédjaival. Amagyar kormány ezért keresi annak módját, hogy virtuálisan integrálja az EU-ba a szomszédos országban élő magyarokat, akkor is, ha az ország, amelyben élnek, egyelőre kívül marad az

Unión. Megoldási lehetőség lehetne a határon túli magyarok számára a kettős állampolgárság megadása, de ennek az elképzelésnek nincs támogatottsága a magyar politikai pártok között, elsősorban azért, mert ez képviseleti és választójogot jelentene adózási kötelezettség nélkül. Jobb megoldásnak tartják ezért a határokon túl élő magyarok számára biztosított különleges státust, amely például rövidebb időre lehetővé tenné számukra a legális magyarországi munkavállalást.

Lehetséges, hogy az európai integráció jelenti az egyedüli poszt-nemzetállami megoldást a jelenkori nacionalizmus azon alapvető problémájára, hogy a multi- etnikus társadalmakban egyszerre törekszik egyedi nemzeti identitás kialakítására, a demokrácia kiterjesztésére és megerősítésére. Azonban ahogy az EU kisebb területi egységek helyén egy tágabb térséget hoz létre, az Uniónak a következő évtizedekben feltétlen nagy figyelmet kell fordítania e tágasabb tér belső megtervezésére. Különben az EU új nacionalista frusztrációk kiváltója is lehet, mert míg egyes államok számára megszünteti a határokat, másokkal szemben megerősíti azokat.

Fordította: *Andorka Júlia*

© *Carnegie Endowment for International Peace*
Foreign Policy; July–August 2001